

Wojciech J. Cynarski

Pierwsze źródła polskojęzyczne dotyczące dalekowschodnich sztuk walki na ziemiach polskich

Zeszyt Naukowy 2, 32-36

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pierwsze źródła polskojęzyczne dotyczące dalekowschodnich sztuk walki na ziemiach polskich

W poniższym artykule autor przedstawia wyniki swych badań, dotyczących polskojęzycznych źródeł pisanych – związanych tematycznie z azjatyckimi systemami sztuk walki z lat 1900–1939 i zestawia je z nielicznymi dotychczas publikacjami badaczy tego zagadnienia. W pierwszej części opisywana jest literatura z tej dziedziny wydana do odzyskania niepodległości, a w drugiej części – z międzywojennego okresu II Rzeczypospolitej.

Okres rozbiorów

K. Kondratowicz twierdzi, że „pierwsza książka napisana przez Zygmunta Kłośnika, pt. *Dziu-dzitsu, czyli źródło zdrowia, siły i zręczności* – została wydana w Warszawie w 1909 roku. Książka ta została opracowana wg H. Irvinga Hancocka, który w 1908 roku w Paryżu wydał wraz z Katsukuną Higashi – dzieło pt. *Traite Complet Jiu-jitsu Methode Kano* (530 ss. i 505 fot.)”¹. W zacytowanym dosłownie fragmencie pojawiły się pewne nieścisłości. Mianowicie:

- a) H. I. Hancock już w roku 1904 opublikował w Stuttgarcie w języku niemieckim pracę pt. *Dschiu-Dschitsu – Die Quelle japanischer Kraft*, a rok później ów traktat², który nie musiał być podstawą do napisania przez naszego lwowskiego dziennikarza wspomnianej książki³.
- b) Książka Kłośnika napisana we Lwowie, a wydana prawdopodobnie w Krakowie (na pierwszej stronie znajduje się uwaga: „odbito w Drukarni Narodowej w Krakowie”) w roku 1909 była wydaniem drugim, podczas gdy pierwsze wydanie ukazało się we Lwowie w roku 1907⁴.

¹ K. Kondratowicz, *Jiu-jitsu w Polsce. Z dociekań autora*, Warszawa 1996, s. 7; *ibid.*, *Powstanie i rozwój jiu-jitsu w Polsce*, cz. I, „Samuraj”, 1997, nr 2, s. 7.

² H. I. Hancock, K. Higashi, *The Complete Kano Jiu-Jitsu (JUDO)*, Dover Publications, Inc., New York 1905. Por.: H. I. Hancock, K. Higashi, *Traité Complet de Jiu-jitsu Méthode Kano*, Berger-Levrault & C. Editeurs, Paris-Nancy 1908.

³ Z. Kłośnik, *Dziu-Dzicu, czyli Źródło zdrowia, siły i zręczności. Podług H. Irvinga Hancoca*, Wyd. II, Nakładem Księgarni Jana Maniszewskiego, Warszawa: E. Wende i S-ka, Lwów 1909.

⁴ W. J. Cynarski, *Sztuki walki budō w kulturze Zachodu*, Wyd. WSP, Rzeszów 2000, s. 32, 99, 123.

- c) Jeszcze wcześniej pojawiło się tłumaczenie książki Hancocka autorstwa J. Mo-
delewskiego i W. Szukiewicza (1906 r.)⁵.
- d) Sam zaś Kłóśnik stwierdził w *Słowie wstępny* swojej pracy (którą nb. poświę-
cił polskiej młodzieży), że „Do pracy tej przystępuję po przestudyowaniu dzieł
i dziełek: Apolla, Hancocka, Ré-Nié, Pechard’a, André’go i wielu luźnie, w róż-
nych fachowych czasopismach, o tym nieznanym nam systemie drukowanych
rozpraw, po dokonaniu wreszcie całego szeregu praktycznych doświadczeń,
i trzymać się w niej będą głównie najlepsze, najdokładniejsze w swojej książce
pojęcie o rzeczy dającego Hancocka”⁶.

Tak więc prawie równocześnie, gdy w Europie pojawiło się *jūjutsu* (różnie wów-
czas pisane i wymawiane) i *jūdo*, a więc od przełomu XIX i XX wieku⁷, także na zie-
miach polskich pojawiło się zainteresowanie tym „nowym sportem”, czy raczej formą
kultury fizycznej. Inna rzecz, że już na niektórych dworach magnackich w szlacheckiej
Rzeczypospolitej (np. w pałacu Potockich w Łańcucie) praktykowano techniki walki
wręcz, rodem z dalekiej Azji⁸.

Co wydaje się być szczególnie interesujące, owo zainteresowanie inteligencji pol-
skiej nie ograniczało się do prymitywnej fascynacji skutecznością technik walki w ich
brutalnym zastosowaniu. Prasa polska informowała o japońskim, dość militarystycz-
nym wówczas, systemie wychowania fizycznego⁹. Z. Kłóśnik przedstawiał *jūjutsu*
jako kompletny system kultury fizycznej, zawierający gimnastykę, zalecenia diety-
tyczne, higieniczne etc. Miał to być oryginalny, alternatywny być może system, wobec
już wówczas proponowanych modeli wychowania fizycznego. Otóż Hancock był wła-
śnie nauczycielem wychowania fizycznego i jednocześnie ekspertem sztuki *jūjutsu*.
Pojawiły się kolejno następne opracowania podejmujące ten temat – np. Wojciecha
Szukiewicza, *Japoński system fizycznego trenowania ciała dla młodzieży*¹⁰ i artykuły
prasowe¹¹. Podstawą do opracowania Szukiewicza mogła być na przykład książka
Hancocka wydana w Stuttgarcie¹² (brak roku wydania). Zawiera ona „gimnastykę
jūjutsu” oraz ćwiczenia z długim kijem.

Równolegle prezentowana była filozoficzna strona azjatyckich, zwłaszcza japoń-
skich sztuk walki. *Bushidō – Dusza Japonii* ukazało się nie tylko w wersjach angiel-

⁵ H. I. Hancock, *Fizyczne wychowanie w Japonii „Dziu-itsu”*, Warszawa 1906.

⁶ Z. Kłóśnik, *op.cit.*, s. 9.

⁷ W. J. Cynarski, *op. cit.*, s. 22–34, 53–63.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Seria artykułów w dodatku fachowym do *Przewodnika Gimnastycznego „Sokół”*, 1906; *ibi-
dem.*, recenzja książki Z. Kłóśnika, 1907, nr 8, s. 124–127.

¹⁰ W. Szukiewicz, *Japoński system fizycznego trenowania ciała dla młodzieży*, Warszawa 1908.

¹¹ Np.: Kultura fizyczna w Japonii, *Rodzina i szkoła*, Lwów 1912, nr 17–20, s. 270. Pismo było
poświęcone domowemu i szkolnemu wychowaniu młodzieży i kształceniu nauczycieli.

¹² H. I. Hancock, *Japanische Gymnastik für Knaben u. Mädchen*, Verlag J. Hoffmann, Stutt-
gart, br.

skiej i niemieckiej, jak pisał o tym E. Bälz¹³. Otóż już w roku 1904 (4 lata po pierwszym wydaniu w Filadelfii) książka ta została wydana we Lwowie z oryginalną *Przedmową autora do wydania polskiego*¹⁴. Z *Przedmowy* wynika, że prof. Nitobe bardzo cenił rycerskiego i romantycznego ducha naszego narodu, i jego heroiczną historię. Pomimo, lub właśnie dlatego, że Polacy nie posiadali wówczas własnej państwowości, japoński socjolog solidaryzował się z polskimi tradycjami, które określał jako bliskie tradycjom samurajskim. Na tymże, przedstawionym przez Nitobe'go kodeksie etycznym japońskiej szlachty, opierały się zasady etyki ówczesnych szkół sztuk walki. Później kodeks „drogi wojownika” – w konfrontacji z kulturą europejską – ewoluował w kierunku humanitaryzmu i humanizmu typowego dla kultury zachodniej.

Obok filozofii japońskich samurajów, pojawiały się informacje o innych azjatyckich tradycjach religijnych, mistycznych lub magicznych – np. książka dr. Franza Hartmana, wydana w Kijowie w przekładzie pod redakcją dr. E. Polańczyka (według listów z Adyar z lat 1883–1884 od nauczycieli H. P. Bławackiej)¹⁵. Polacy prawie równocześnie ze społecznościami krajów Europy Zachodniej poznawali zarówno kulturę fizyczną, jak i duchowość rodem z Dalekiego Wschodu.

Okres międzywojenny

W okresie międzywojennym pojawiło się na polskim rynku księgarskim, podobnie jak w sąsiednich Niemczech, wiele podręczników i samouczków do nauki *jūjutsu* – samoobrony. Powyższy fakt wynikać może z uwarunkowań rynkowych (duże zainteresowanie społeczne utylitarnymi walorami *jūjutsu* i popyt na wszelkie na ten temat publikacje, czy także komercyjne podejście wydawców) i jednocześnie wzrastającego uznania dla azjatyckich metod walki ze strony wojska i policji. Oto tytuły książek:

Nimura O., *Dziu-Dżitsu. Jak się obronić przed napaścią uliczną (Japoński system samoobrony)*, Warszawa 1920?;

Jeziorowski H., *Walka Wręcz Jiu-jitsu*, Warszawa 1923 (I wydanie);

Stephan E., *Samoobrona w rycinach – umiejętność opanowania przeciwnika (z cyklu Sport w obrazach, Albumiki z objaśnieniami)*, Warszawa 1925(7);

Jeziorowski H., *Walka Wręcz Jiu-jitsu*, Warszawa 1927 (II wydanie);

Stronczak C., *Zasady Walki Wręcz. Jiu-jitsu*, Warszawa 1931 (przeznaczona do użytku wewnętrznego policji);

Laskowski K., *17 Chwyków jiu-jitsu (samoobrona w 17 chwytach)*, Warszawa 1935 (?);

¹³ E. Bälz, *Über die Todesverachtung der Japaner* [w:] Saldern M. von (red.), *Budō in heutiger Zeit*, Verlag der Universität Lüneburg 1998, s. 131.

¹⁴ I. Nitobe, *Bushidō – Dusza Japonii*, Wyd. II, Kliko Publisher, Warszawa 1993.

¹⁵ F. Hartman, *Niektóre tajemne wiadomości z kola tybetańskich mistrzów*, L. Idzikowski, Kijów 1917.

Sikorski W., *Gimnastyka, podręcznik metodyczny dla seminariów i kursów nauczycielskich*, Lwów 1928 (rozdział pt. *Walka wręcz*);

Sikorski W., *Skrypt do ćwiczeń walki wręcz*, Warszawa (?)

O *jūjutsu* pisali w owym czasie m.in. prof. dr Alojzy Pawelek (w swej książce pt. *Sport a przygotowanie obronne narodu*, 1929 r.) i prof. dr Eugeniusz Piasecki (w *Dziejach wychowania fizycznego*, 1925 r.). Drugi z wymienionych pisał, że „są też słabe jeszcze niestety próby przeszczepienia u nas najbardziej wartościowego systemu obrony osobistej – japońskiego jiu-jitsu. Zjawiają się podręczniki, brak wszakże jeszcze dobrych instruktorów”¹⁶. *Jūjutsu* nauczano wówczas w polskiej armii i w policji. W sytuacji zagrożeń młodej polskiej państwowości, do znanych wcześniej walorów i motywów zdrowotnych, wychowawczych i utylitarnych (zastosowanie w osobistej samoobronie) uprawiania tej sztuki walki doszły motywy związane z wychowaniem obronnym.

Oprócz teoretyków wychowania fizycznego pisali o tej jedynej znanej wówczas w Polsce i Europie (*notabene* także *jūdō* jest tylko sportową „wersją” bojowego *jūjutsu*) azjatyckiej sztuce walki także dziennikarze¹⁷.

Podsumowanie

Z badań autora wynika, że reprezentatywne dla dalekowschodnich sztuk walki japońskie *jūjutsu* opisywane było w języku polskim od roku 1906, a etyka sztuk walki (kodeks *Bushidō*) – jeszcze dwa lata wcześniej. W czasie zaborów, gdy wiodącym motywem działań na gruncie kultury fizycznej było wzmocnienie żywotnej siły narodu, *jūjutsu* kojarzone było z higieną, gimnastyką, czy wręcz kulturą zdrowotną, ale także z wychowaniem fizycznym i nauką samoobrony. Po odzyskaniu niepodległości, w młodej polskiej państwowości sztuka walki upowszechniana była zwłaszcza w siłach zbrojnych i w policji. Pojawił się wyraźniej trend komercyjny – sprzedaż samouczków i kursy samoobrony – z akcentem na walor utylitarny japońskich metod walki. Jednocześnie ta jedyna wówczas znana na ziemiach polskich azjatycka sztuka walki zyskała duże uznanie w środowisku naukowym wychowania fizycznego i była wprowadzana do programów nauczania tego przedmiotu.

Przedruk za zgodą autora z
RN IDŌ. Ruch dla kultury, Rzeszów 2000, s. 11–14.

¹⁶ Za: K. Kondratowicz, *op.cit.*, s. 9. Podobnie pisze o początkach jujitsu w Polsce H. Czerwenka-Wenkstetten, *Kanon des Nppon Jujitsu* (t. 1), Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien 1993, s. 110–111.

¹⁷ R. Mosin, *W kuźni zdrowia i tężyzny sportowej*, Przegląd Sportowy, 1931.

Bibliografia

1. Bälz E., *Über die Todesverachtung der Japaner* [w:] Saldern M. von (red.), *Budō in heutiger Zeit*, Verlag der Universität Lüneburg 1998.
2. Cynarski W. J., *Sztuki walki budō w kulturze Zachodu*, Wyd. WSP, Rzeszów 2000.
3. Czerwenka-Wenkstetten H., *Kanon des Nippon Jujitsu*, t. I, Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien 1993.
4. Hancock H. I., *Fizyczne wychowanie w Japonii „Dziu-itsu”*, Warszawa 1906.
5. Hancock H. I., Higashi K., *The Complete Kano Jiu-jitsu (JUDO)*, Dover Publications, Inc., New York 1905.
6. Hancock H. I., Higashi K., *Traité Complet de Jiu-jitsu Méthode Kano*, Berger-Levrault & C. Editeurs, Paris-Nancy 1908.
7. Hancock H. I., *Japanische Gymnastik für Knaben u. Mädchen*, Verlag J. Hoffmann, Stuttgart, br.
8. Hartman F., *Niektóre tajemne wiadomości z kola tybetańskich mistrzów*, Kijów 1917.
9. Kłośnik Z., *Dziu-Dzicu, czyli Źródło zdrowia, siły i zręczności. Podług H. Irwinga Hancoc-ka*, Wyd. II, Warszawa: E. Wende i Ska, Lwów 1909.
10. Kondratowicz K., *Powstanie i rozwój jiu-jitsu w Polsce*, cz. I, *Samuraj*, 1997, nr 2.
11. Kondratowicz K., *Jiu-jitsu w Polsce. Z dociekań autora*, Warszawa 1996.
12. Kultura fizyczna w Japonii, *Rodzina i Szkoła*, Lwów 1912, nr 17–20, s. 270.
13. Mosin R., *W kuźni zdrowia i tężyzny sportowej*, Przegląd Sportowy 1931.
14. Nitobe I., *Bushidō – Dusza Japonii*, Wyd. II, Keiko Publishers, Warszawa 1993.
15. Szukiewicz W., *Japoński system fizycznego trenowania ciała dla młodzieży*, Warszawa 1908.